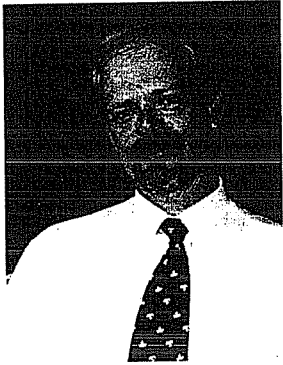
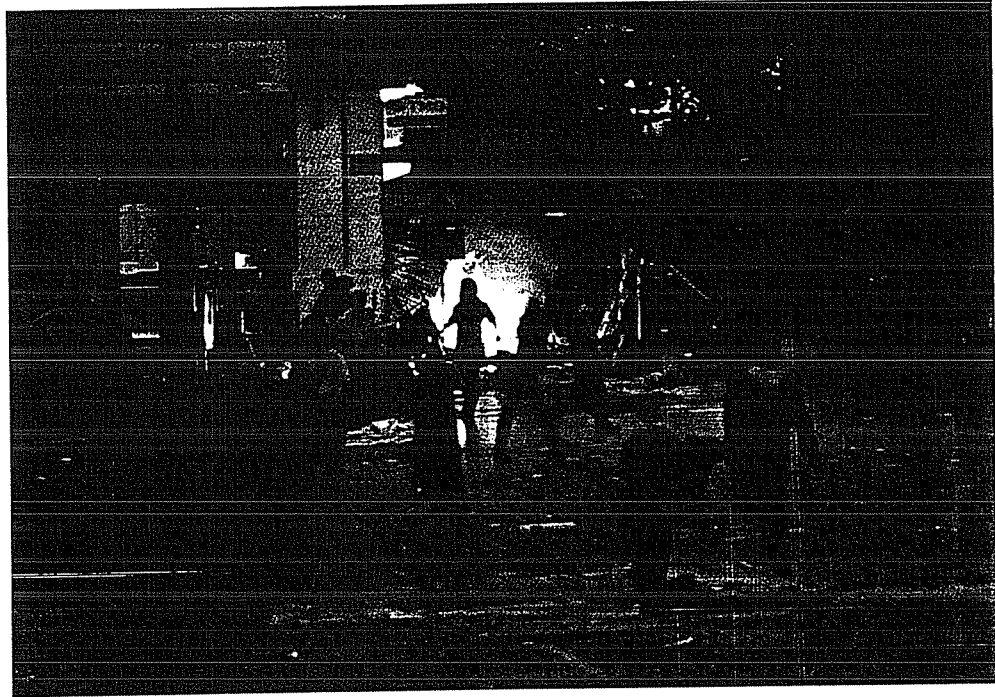

Το δικαίωμα του πολίτη στην ασφάλειά του

Οι δυνατότητες αποζημίωσης
από το Κράτος για εγκληματικές ενέργειες

Νέστωρ Ε. Κουράκης,
Καθηγητής της Νομικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ*

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η εγκληματικότητα και ο φόβος για την εγκληματικότητα έχουν αρχίσει να γίνονται ένα από τα μεγαλύτερα βιούμενα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας. Σύμφωνα, μάλιστα, με δημοσκόπηση του Ινστιτούτου V-PRG που έγινε το 1998 στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων (1.806 ερωτηθέντα άτομα) και δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Τα Νέα» (28.9.1998, σελ. 16-17), η αστυνόμευση και η εγκληματικότητα αποτελούν το υπ' αριθμόν 1 πρόβλημα των Αθηναίων, πολύ πριν από άλλα σοβαρά προβλήματα όπως το νέφος, η ανεργία, το κυκλοφοριακό και η καθαριότητα.¹

Υπάρχει, επομένως, στη σύγχρονη Ελληνική κοινωνία, τουλάχιστον σύμφωνα με τις υπάρχουσες δημοσκοπήσεις, ένα «έλλειμμα ασφάλειας», που μάλιστα χρόνο με τον χρόνο αντί να μειώνεται φαίνεται να μεγαλώνει. Βέβαια, στην έξαρση αυτού του φόβου για την εγκληματικότητα δεν είναι αμέτοχα και τα μέσα ενημέρωσης, που ανταγωνίζο-

νται μεταξύ τους σε μεγαλοποίηση και γενίκευση της σημασίας ορισμένων βίαιων, αλλά συχνά, μεμονωμένων περιστατικών. Ανεξάρτητα όμως από αυτή την επισήμανση για τον ρόλο των ΜΜΕ, ο πυρήνας του προβλήματος, δηλ. ο αυξημένος φόβος του εγκλήματος και το συνακόλουθο αίσθημα ανασφάλειας του πολίτη απέναντι σε ενδεχόμενες πράξεις βίας τρίτων (ιδιωτών) κατά του ιδίου ή λεηλασίας της ιδιοκτησίας του (π.χ. της εξοχικής του οικίας), είναι ένα φαινόμενο των τελευταίων ετών που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί σοβαρά (πρβλ. για το όλο πρόβλημα σε θεωρητικό επίπεδο, τη μελέτη της Χρ. Ζαραφωνίτου στο έργο Μνήμη ΙΙ Δασκαλόπουλου - Σταμάτη - Μπάκα, τ. Γ', Αθήνα, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1996, σελ. 801-818).

Β. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

1. Θεωρητική προσέγγιση

Υπάρχει όμως, άραγε, δικαίωμα στην ασφάλεια κατά το Σύνταγμα;

Βεβαίως η ασφάλεια αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση για την ακώλυτη άσκηση και απόλαυση όλων των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η δε εγγύηση της ασφάλειας από την πολιτεία αποτελεί το ελάχιστο αντιστάθμισμα για την απαγόρευση της αυτοδικίας.

Όμως τα θεμελιώδη δικαιώματα από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης και μετέπειτα θεωρή-

θηκαν ότι παρέχουν προστασία στον πολίτη έναντι του Κράτους (status negativus), και όχι προστασία των κρατικών αρχών έναντι προσβολών του πολίτη από ιδιώτες (status positivus).

Αυτή η άποψη διατηρήθηκε καθ' όλο τον 19ο αιώνα και εν μέρει κατά τον 20ό λόγω ενός κακώς εννοούμενου πνεύματος «φιλελευθερισμού», που και σήμερα φθάνει ενίοτε στα όρια της ασιδοσίας (π.χ. καταλήψεις κτιρίων, παρακώλυση συγκοινωνιών από διαδηλώσεις κ.λπ.).

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο έχει αρχίσει να γίνεται πάλι συνείδηση αυτό που είχε τονισθεί ήδη από τον *Epicuro*, τον *Grotius*, τον *Hobbes*, τον *Locke*, τον *Rousseau* και άλλους υποστηρικτές της θεωρίας περί κοινωνικού συμβολαίου², αλλά και από τις Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά τα τέλη του 18ου αιώνα³, ότι δηλαδή η ασφάλεια αποτελεί τον τελικό σκοπό χάριν του οποίου οι άνθρωποι εγκαταλείπουν την επικίνδυνη κατάσταση του status naturalis και πειθαρχούν στην κρατική εξουσία του status civilis, θυσιάζοντας μέρος των ελευθεριών τους, ότι επομένως η θυσία αυτών των ελευθεριών γίνεται απλώς και μόνο προς εξασφάλιση υπέρτατων αγαθών, όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και η ιδιοκτησία, ότι το δικαίωμα του ενός φθάνει μέχρις εκεί όπου τελειώνει το δικαίωμα του άλλου (neminem laedere) και ότι σε μία ευνομούμενη κοινωνία το Κράτος έχει υποχρέωση να προστατεύει τον πολίτη από κατα-

* Εκφράζονται και από τη θέση αυτή οι ευχαριστίες μου προς τον συνταγματολόγο κ. Γεώργιο Τράντα, Δ.Ν., Δικηγόρο, για τη βοήθειά του ως προς την επί του θέματος γερμανική βιβλιογραφία.

χρήσεις ατομικών δικαιωμάτων εκ μέρους άλλων πολιτών (άρθρο 25 παρ. 3 Συντ.⁴ - πρβλ. αντίστοιχες σύγχρονες γερμανικές θεωρίες περί «δικαιώματος για προστασία» (Recht auf Schutz): G. Robbers, Sicherheit als Menschenrecht, Nomos, Baden-Baden, 1987, ιδίως σελ. 228 επ.). Συνακόλουθα, έχει υποστηριχθεί ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν έχουν μόνο προστατευτικό περιεχόμενο, με την έννοια της παροχής βοήθειας στον αμυνόμενο για την απόκρουση της επίθεσης και αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη, αλλά επίσης, για ορισμένα τουλάχιστον δικαιώματα (π.χ. απεργία), ότι έχουν και διασφαλιστικό περιεχόμενο, με την έννοια της παροχής αξίωσης προς εξασφάλιση των μέσων για την ακώλυτη άσκηση και διεκδίκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων (πρβλ. Ανδρ. Γ. Δημητρόπουλου, Ζητήματα Συνταγματικού Δικαίου, Αθήνα 1995, σελ. 586 επ., αριθμ. 302 επ.). Επιπλέον θεωρείται ότι ελευθερία και ασφάλεια αποτελούν τις δύο όψεις ενός και του αυτού νομίσματος, αφού και οι δύο εγγυώνται το απαραβίαστο βασικών έννομων αγαθών που πρέπει να προστατεύονται, δηλαδή η μεν ελευθερία την προστασία από προσβολές της κρατικής εξουσίας, η δε ασφάλεια από προσβολές τρίτων (J. Isensee, Das Grundrecht auf Sicherheit, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1983, ιδίως σελ. 21). Πέραν αυτού, έχει από πολλού διαμορφωθεί μία ενδιαφέρουσα διδασκαλία για την τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων, για τη δυνατότητα, δηλαδή να προστατεύεται ο ιδιώτης κατά την άσκηση των ατομικών του δικαιωμάτων και στο πεδίο των «ιδιωτικών σχέσεων», δηλαδή όχι μόνον έναντι του Κράτους, αλλά και έναντι «τρίτων», που δεν είναι φορείς δημόσιας εξουσίας⁵.

Υπό το πρίσμα αυτό, υποστηρίζεται πλέον ότι το Κράτος έχει νομική υποχρέωση να αποκαθιστά τις επιζήμιες συνέπειες τόσο από την παράνομη συμπεριφορά των οργάνων του (γενική αρχή της αποκατάστασης των ζημιών και υποχρέωση του Κράτους, κατ' άρθρο 25 παρ. 1 και 2 Σ, να διασφαλίζει στον πολίτη την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών του δικαιωμάτων), όσο και από τη νομότυπη συμπεριφορά αυτών των οργάνων (σύμφωνα με την αρχή του άρθρου 45 Σ ότι οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη ανάλογα με τις δυνάμεις τους, άρα και αποζημιώνονται για τυχαία, έστω, γεγονότα που διαταράσσουν αυτή την ισότητα)⁶.

2. Η θέση της νομολογίας

Ειδικότερα, το Κράτος θεωρείται πλέον ότι έχει τη νομική υποχρέωση να εξασφαλίζει στους πολίτες του συνθήκες ασφάλειας τέτοιες, ώστε να μπορούν αυτοί να έχουν την απρόσκοπτη απόλαυση ορισμένων βασικών, έστω, αγαθών τους, προστατευόμενοι από προσβολές τρίτων, όπως και από προσβολές κρατικών οργάνων. Εάν το Κράτος δεν ανταποκριθεί σε αυτή του την υποχρέωση χωρίς να συντρέχουν λόγοι ανωτέρας βίας, χωρίς δηλαδή να συντρέχουν εξαιρετικά γεγονότα που να δικαιολογούν την αδυναμία της κρατικής εξουσίας να εξασφαλίσει την απόλαυση αυτών των αγαθών, τότε υπάρχει για το Κράτος υποχρέωση αποζημίωσης. Έγινε, έτσι, δεκτό από τη νομολογία των δικαστηρίων μας ότι έπρεπε να τύχουν αποζημίωσης περιπτώσεις πολιτών που ενώ είχαν νόμιμη άδεια υλοτομίας, δεν μπόρεσαν να πραγματοποιή-

σουν την υλοτόμηση λόγω αντιδράσεων των περιοίκων (που διεκδικούσαν δικαιώματα επί του δάσους) και αδράνειας της εκεί αστυνομικής αρχής να παρεμποδίσει τα επεισόδια (αδμ. ΑΠ 1616/1981, Α' Πολ. Τμήμα). Επίσης, επιδικάσθηκε αποζημίωση στην περίπτωση μιας ανώνυμης εταιρίας, τα εμπορεύματα της οποίας καταστράφηκαν από εμπρησμό στις αποθήκες του Τελωνείου Αθηνών, όπου φυλάσσονταν προσωρινά (αδμ. ΣτΕ 2635 και 2636/1996), καθώς και στην περίπτωση ενός ι-

διώτη, ο οποίος τραυματίστηκε, με ταυτόχρονη βλάβη του χωματουργικού του μηχανήματος, από έκρηξη παλαιού βλήματος (βόμβας), την ώρα που ασχολείτο με την εκτέλεση δημοσίου έργου σε αεροπορική βάση (αδμ. ΣτΕ 347/1997). Πάντως, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, τα Δικαστήρια στηρίχθηκαν, ευλόγως, όχι μόνο στη γενική διάταξη του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ, που απαιτεί παράνομη πράξη, αλλά και στις ειδικότερες εκείνες διατάξεις, από τις οποίες απέρρευε η ευθύνη του Δημοσίου, αντίστοιχα, να εξασφαλίζει την τάξη μέσω της τότε Χωροφυλακής (άρθρο 1 παρ. 1 εδ. β' ΝΔ 3365/1955), να φυλάττει με ασφάλεια τα εμπορεύματα που αποτίθενται σε κρατικές αποθήκες (έλλειψη ευθύνης μόνο για φυσικές μειώσεις ή φθορές, κατ' άρθρο 51 Τελωνειακού Κώδικα), καθώς και για εκκαθάριση ναρκοπεδίων μέσω ειδικής υπηρεσίας του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης (άρθρο 3 παρ. 1 ΝΔ 1033/1971).

Πέρα, όμως από τις περιπτώσεις αυτές, που παρά τη γενικότερη φιλοσοφία και θεμελίωσή τους, έχουν ένα εξειδικευμένο χαρακτήρα (πάντως οι δύο αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας περί εμπρησμού θα μπορούσαν να έχουν εφαρμογή, mutatis mutandis, και σε περιπτώσεις καταστροφών από πυρκαγιές δασών κοντά σε κατοικημένες περιοχές), χρήσιμο είναι να αναφερθούν εδώ και δύο άλλες (πρόσφατες) περιπτώσεις, που ενδιαφέρουν τον πολίτη αμεσότερα, αφού αφορούν αποζημίωση για καταστροφή καταστημάτων ή/και

των εμπορευμάτων τους κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων.

Στην πρώτη από τις αποφάσεις αυτές, που δημοσιεύθηκε στη Διοικητική Δίκη το 1997 (ΔΕΦΑΘ 2966/1997 Διδικ 9/1997, 1209) έγινε ρητά δεκτό ότι κατά ερμηνεία του Οργανισμού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (άρθρο 4 παρ. 1 και 3 Ν 1481/1984), «οι αστυνομικές αρχές, οι οποίες έχουν ως καθήκον τη διαφύλαξη της κοινωνικής γαλήνης και ηρεμίας και την προστασία των πολιτών και των δικαιωμάτων τους, οφείλουν να λαμβάνουν τα αναγκαία και αποτελεσματικά μέτρα ώστε να εξασφαλιστεί η εκπλήρωση της αποστολής τους» και ότι «εάν από πράξεις ή παραλείψεις παράνομες των αστυνομικών αρχών, που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια δημόσιων συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, απεργιών κ.λπ., προξενήθηκαν σε πολίτες ζημιές (υλικές ή ηθικές), το Δημόσιο ευθύνεται σε αποζημίωση κατά το άρθρο 105». Ωστόσο, στη συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο (με πλειοψηφία) έκρινε ότι η επιλογή των ενδεδειγμένων μέτρων προς αποτροπή των ζημιών ανήκε στη διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών οργάνων και θεωρήσε ότι έπρεπε να απορριφθεί η αξίωση του ιδιώτη - καταστηματούχου για αποζημίωση, με το σκεπτικό ότι «ο εκκαλών δεν απέδειξε με κάποιο πειθόν στοιχείο ότι τα αστυνομικά όργανα κατά το χρόνο των ανωτέρω επεισοδίων δεν είχαν λάβει τα κατάλληλα μέτρα προς διαφύλαξη της τάξεως και αποτροπής ζημιών στα καταστήματα της περιοχής από μέρους των ταραξιών».

Εξάλλου, στη δεύτερη και νεότερη από τις αποφάσεις αυτές (ΤρΔΠΓΠερ 1044/1999, Τμ. 9ο, αδμ.) επισημάνθηκε ιδιαίτερα ότι το Δημόσιο δεν ενέχεται σε αποζημίωση για παραλείψεις των αστυνομικών οργάνων προς προστασία των πολιτών και της περιουσίας τους και προς τήρηση της δημόσιας ειρήνης και ευταξίας (τότε μόνον), «όταν πρόκειται για γεγονότα που υπερβαίνουν τις δυνατότητες της αστυνομικής ικανότητας, και εφόσον τα αστυνομικά όργανα έπραξαν ο,τιδήποτε αντικειμενικά δυνατόν για την προστασία της περιουσίας και της ζωής των πολιτών». Μάλιστα, σε αντίθεση με το σκεπτικό της προηγούμενης απόφασης, το Δικαστήριο θεώρησε εδώ ότι η λήψη των αστυνομικών μέτρων δεν εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της αστυνομίας, αλλά αποτελεί, λόγω της φύσεως των απειλούμενων συνταγματικών δικαιωμάτων των πολιτών (π.χ. ιδιοκτησία), δέσμια υποχρέωση των αρχών της δημόσιας τάξης».

Υπό τα δεδομένα αυτά, το Δικαστήριο, στηριζόμενο σε σχετική έκθεση της Διεύθυνσης Αστυνομίας Πειραιά, έκρινε ότι οι ζημιές που προκλήθηκαν σε κατάστημα συνεπεία ταραχών από εξαγριωμένους οπαδούς ποδοσφαιρικής ομάδας έπρεπε να αποτελέσουν τη βάση για επιδίκαση αποζημίωσης προς όφελος του καταστηματούχου. Ειδικότερα, θεωρήθηκε ότι τα όργανα της Αστυνομίας παρέλειψαν να πάρουν επαρκή προληπτικά μέτρα αστυνόμευσης του χώρου της συγκέντρωσης, μολονότι η συγκέντρωση ήταν γνωστή εκ των προτέρων και είχαν δημιουργηθεί ανάλογα επεισόδια σε παρόμοιες συγκεντρώσεις κατά το παρελθόν, καθώς και ότι τα όργανα αυτά δεν έδρασαν, μετά την εκδήλωση των επεισοδίων, έγκαιρα και αποφασιστικά, ώστε να αποτρεθούν ή να περιορίσουν τις καταστροφές.

3. Νομοθετικές ρυθμίσεις

Πέρα, όμως, από τη νομολογία των δικαστηρίων μας, που επιδεικνύει εσχάτως μία ιδιαίτερη ευαισθησία για προστασία του πολίτη και της περιουσίας του από βίαιες ταραχές διαδηλωτών, ενδιαφέρον είναι ότι ανάλογη ευαισθησία έχει επιδειχθεί κατά τη δεκαετία του 1990 και από τον Έλληνα νομοθέτη. Βεβαίως, η προσοχή του νομοθέτη εστίασθηκε πρωτίστως σε δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους, αστυνομικούς και στρατιωτικούς, που τραυματίσθηκαν ή έχασαν τη ζωή τους εξαιτίας ή εξ αφορμής τρομοκρατικών πράξεων και για τους οποίους ή τις οικογένειές τους προβλέφθηκε η χορήγηση πρόωγων συντάξεων, επιδομάτων ή άλλων βοηθημάτων οικονομικού χαρακτήρα, καθώς και η πρόσληψη συγγενών τους σε δημόσιες υπηρεσίες (βλ. π.χ. Ν 1897/1990, όπως ισχύει, Ν 1977/1991, άρθρο 5 παρ. 3 Ν 2452/1996).

Επίσης, προβλέφθηκε με τις ίδιες διατάξεις η δυνατότητα των προσώπων αυτών να αποζημιωθούν από το Δημόσιο εάν είχαν υποστεί υλικές ζημιές από τέτοιες τρομοκρατικές ενέργειες.

Σε επίπεδο όμως γενικότερο, η πλέον ενδιαφέρουσα διάταξη είναι αυτή που τέθηκε σχεδόν εμβόλιμα σε ένα νόμο για την έμμεση φορολογία το 1992 (άρθρο 18 παρ. 3 Ν 2093/1992) και η οποία δεν φαίνεται να είναι γνωστή ούτε στα Δικαστήρια, ούτε στους πολίτες και τους δικηγόρους τους, αφού δεν εμπεριέχεται, εξ όσων γνωρίζω, σε καμία δικαστική απόφαση ως νομική βάση για διεκδίκηση αποζημίωσης εκ μέρους του Δημοσίου. Η διάταξη αυτή προβλέπει ειδικότερα τα εξής:

«Φυσικά ή νομικά πρόσωπα που είναι κάτοχοι ή κύριοι κινητών ή ακινήτων πραγμάτων δικαιούνται αποζημίωσης από το Ελληνικό Δημόσιο για ζημιές, που υφίστανται ή υπέστησαν εξαιτίας ή εξ αφορμής τρομοκρατικών πράξεων. Αν το αντικείμενο που καταστράφηκε ή εβλάβη ήταν ασφαλισμένο, αξίωση αποζημίωσης κατά του Δημοσίου υπάρχει μόνο για το επιπλέον της δικαιούμενης ασφαλιστικής αποζημίωσης ποσό. Υποκατάσταση της ιδιωτικής ασφαλιστικής εταιρίας στα δικαιώματα του ασφαλισμένου για το καταβληθέν ποσό του ασφαλισματος αποκλείεται.

Ως προς το χαρακτήρα της πράξης ως τρομοκρατικής αποφαιίνεται ο αστυνομικός διευθυντής της περιφέρειας, όπου συντελέστηκε η τρομοκρατική πράξη ή ο προϊστάμενος της καθ' ύλην αρμόδιας αστυνομικής αρχής. Οι διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 2 του Ν 1977/1991 διατηρούνται για τις περιπτώσεις θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος».

Ανάλογες ρυθμίσεις για καταβολή αποζημίωσης από το Δημόσιο προς το θύμα εγκληματικής ενέργειας ή την οικογένειά του υπάρχουν και σε πολλές ξένες νομοθεσίες, όπως π.χ. στη βρετανική, από το 1964, στο πλαίσιο του λεγόμενου Criminal Injuries Compensation Board.

4. Ειδικότερα οι αξιώσεις αποζημίωσης από το Δημόσιο

Μία άλλη παράμετρος του θέματος που αξίζει εδώ να επισημανθεί ιδιαίτερα, είναι ότι σύμφωνα με ενδιαφέρουσες νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις που σημειώθηκαν πρόσφατα, οι αξιώσεις

των πολιτών για αποζημίωση από το Δημόσιο εφόσον αυτό δεν συμμορφωθεί σε καταδικαστική απόφαση, μπορούν να φθάσουν ακόμη και σε κατάσχεση δημόσιας περιουσίας, κινητής και ακίνητης. Πράγματι, στην Ελλάδα άρχισε να ισχύει από την 5.8.1997, έπειτα από σχετική νομοθετική επικύρωση, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του ΟΗΕ (Ν 2642/1997). Σύμφωνα με τα όσα προκύπτουν από το άρθρο 2 παρ. 3 αυτού του Συμφώνου, που έχει άλλωστε ημερήσια τυπική ισχύ κατ' άρθρο 28 παρ. 1 Σ, κάθε απόφαση Εθνικού Δικαστηρίου που επιδικάζει ή αναγνωρίζει δικαίωμα παρεχόμενο από το Σύμφωνο (συμπεριλαμβάνονται εδώ και οι χρηματικές απαιτήσεις) εκτελείται και κατά του Δημοσίου υποχρεωτικά.

Αφετέρου, την ίδια εποχή εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου η απόφαση Hornsby κατά Ελλάδας (19.3.1997), με την οποία κρίθηκε ότι η μη εκτέλεση τελεσίδικης απόφασης (επρόκειτο στην υπό κρίση υπόθεση για μη εκτέλεση απόφασης του ΣΤΕ) στερεί το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από κάθε χρήση αποτελεσματικά και γι' αυτό συνιστά παράβαση του (βλ. αναλυτικά το σχετικό σημείωμα της *Λωάννας Μάνδρου* στην εφημερίδα «Το Βήμα» της 31.5.1998, σελ. Α50-Α51). Μάλιστα, με βάση τη νέα ρύθμιση του προαναφερθέντος Συμφώνου του ΟΗΕ, το Μονομελές Πρωτοδικείο Θήβας με μία ιστορική απόφαση του, την υπ' αριθμ. 360/1998 (ΝοΒ/1998, σελ. 1600 - 1602), έκρινε ότι με τις ρυθμίσεις του Συμφώνου αυτού, που έχουν άμεση εφαρμογή και για τους ιδιώτες, έπρεπε να θεωρηθεί καταργημένη η προγενέστερη διάταξη νόμου του 1952, που απαγόρευε την αναγκαστική εκτέλεση κατά του Δημοσίου και των οργανισμών τους οποίους έχουν επεκταθεί τα προνόμια τους, και, άρα, να επιτραπεί στους αιτούντες η εν λόγω αναγκαστική εκτέλεση (παρόμοιες αποφάσεις εκδόθηκαν στη συνέχεια και από άλλα δικαστήρια, δηλ. από το ΔΠρΑθ 850/1999, το ΜΠρΠειρ 12/12/1999, την Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου με το πρακτικό της 24.2.1999 και το ΕφΘράκης 355/1999)⁷.

Υπό το φως των εξελίξεων αυτών, η ιδέα ότι ο πολίτης έχει σαφές δικαίωμα να απατηθεί από το Κράτος μέτρα για την ασφάλεια και την απρόσκοπτη απόλαυση των δικαιωμάτων του, αρχίζει, πιστευώς, να εμπεδώνεται βαθμιαία στη συνείδηση τόσο του Νομοθέτη και των Δικαστηρίων μας, όσο επίσης και του ευρύτερου συνόλου των πολιτών, οι οποίοι, λόγω της αυξανόμενης βαριάς εγκληματικότητας αλλά και των διαφόρων κρουσμάτων της λεγόμενης «πολιτικής ανυπακοής» (civil disobedience), αρχίζουν πλέον να αισθάνονται απροστάτευτοι και ανήμποροι να απολαύσουν ακόμη και στοιχειώδη αγαθά, όπως η ιδιοκτησία, η ζωή και η σωματική ακεραιότητά.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Βλ. όμως και νεότερες μετρήσεις Ιουλίου 1999, που δημοσιεύθηκαν στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» της 29.7.1999 και που αφορούν στο ευρύτερο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Πρωτεύουσας. Σύμφωνα με αυτές η εγκληματικότητα ως πρόβλημα κατατάσσεται τρίτη, μετά την ανεργία και την οικονομία.

2. Πρβλ. ιδίως *Επικούρου*, απόσπ. XXXIII στην παράθεση της διδασκαλίας του από τον *Διογένη Λαέρτιο*, 150: «...συνθήκη τις [εστ] υπέρ του μη βλάπτεν μηδ βλάπτεσθαι», πρβλ. αντί άλλων τα έργα «*Επίκουρος*» σε μετάφραση και επιμέλεια *Περικλή Ροδάκη*, εκδ. «*Νέα Σύνορα*» - Α.Α. Λιβάνη, 1993, σελ. 86 και 152, «*Epicure et les Epicuriens*», textes choisis par *Jean Brun*, Paris, P.U.F. («*Les grand textes*»), 1971, σελ. 149, καθώς και το σημαντικό γενικότερο έργο του *B. Α. Κύρκου*, «*Αρχαίος Ελληνικός Διαφωτισμός και Σοφιστική*», Ιωάννινα 1986, ιδίως σελ. 222 επ., όπου αναφορές και σε άλλους σοφιστές, όπως ο *Λυκόφρων* και ο *Πρωταγόρας*. Από τη νεότερη εποχή βλ. ιδίως *Hugo Grotius*, *On the Rights of War and Peace*, ιδίως αρ. 15 επ., *Thomas Hobbes*, *Leviathan*, ch. XVII, *John Locke*, *Two Treatises of Civil Government*, Book II, ch. VIII, αρ. 95 επ. και ch. IX, αρ. 123 επ., *Jean-Jacques Rousseau*, *The Social Contract*, Book I, ch. VI, όπως οι διδασκαλίες αυτές παρατίθενται στο έργο: *Clarence Morris*, *The Great Legal Philosophies, Selected Readings in Jurisprudence*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1959, αντίστοιχα σελ. 84, 119-120, 149-152 και 217: πρβλ. επίσης *N. Α. Κούμαρου*, *Περί του Κοινωνικού Συμβολαίου*, τεύχ. Α', Αθήνα 1936.

3. Βλ. π.χ. το Προσίμιο της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας των ΗΠΑ (4.7.1776), παρ. β': «Θεωρούμε ως αναμφισβήτητες τις ακόλουθες αλήθειες: Ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ίσοι, ότι από τον Δημιουργό τους έχουν ορισμένα απαρύρατα δικαιώματα, όπως η ζωή, η ελευθερία και η επιδίωξη της ευδαιμονίας. Ότι προς διασφάλιση των δικαιωμάτων τούτων οι άνθρωποι εκλέγουν κυβερνήσεις που αντλούν τις νόμιμες εξουσίες τους από τη συγκατάθεση των κυβερνωμένων». Επίσης κατά το άρθρο 2 της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (20-26.8.1789), ά. 2: «Σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης είναι η διαπίρρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αυτά τα δικαιώματα είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στην τυραννία».

4. Κατάχρηση κυρίως με την έννοια της άσκησης ενός δικαιώματος κατά τρόπο μη συνάδοντα προς την πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη (πρβλ. άρθρο 25 παρ. 2 Σ) - βλ. ιδίως *Pr. Dagloglou*, *Der Mißbrauch von Grundrechten in der griechischen Theorie und Praxis*, στο συλλογικό έργο: *Julia Iliopoulos - Strangas* (Hrsg.), *Der Mißbrauch von Grundrechten in der Demokratie*, Baden - Baden: Nomos, 1989, 103 - 118: 104.

5. Πρβλ. *Π.Δ. Δαγτόγλου*, *Ατομικά Δικαιώματα*, τ. Α', Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1991, αριθμ. 177 επ., σελ. 94 επ., *Δημ. Θ. Τσάτσου*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τ. Γ' Ι, Αθήνα - Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1998, σελ. 181 επ. και *Τζ. Ηλιοπούλου - Στραγγά*, «*Η τριτενέργεια*» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, Αθήνα - Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1990).

6. Βλ. *Julia Iliopoulos-Strangas*, *La responsabilité de l'Etat en tant que législateur*, στη *Revue hellénique de droit international*, 51ème année (1998), 311-336: 315 επ. Για το νομικό θεμέλιο της αστικής ευθύνης του Κράτους βλ. αναλυτικά *Πρ. Παυλοπούλου*, Συμβολή στη νομική θεμελίωση της αρχής της αστικής ευθύνης του Κράτους, εις Σύμμεικτα προς τιμήν Φ.Θ. Βεγλερή, τ. Α', Αθήνα, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, 1988, 113 - 135. Πάντως, πέρα από τις ανωτέρω αρχές επιστημονικές, συνταγματικές έρευνας για τις υπό κρίση περιπτώσεις θα μπορούσε να αναζητηθεί και στο άρθρο 21 Σ, κατά το οποίο «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας».

7. Εξάλλου, μία ρύθμιση ειδικότερου ενδιαφέροντος εμπερικλείεται στο άρθρο 6 παρ. 1 και 2 του Ν 2522/1997, ο οποίος μετουσίωσε σε εσωτερικό δικαιο την υπ' αριθμ. 89/665 Κοινοτική Οδηγία (την επονομαζόμενη και «*Δικονομική Οδηγία*») για τη «δικαστική προστασία στο στάδιο που προηγείται της συνάψεως δημοσίων έργων, κρατικών προμηθειών και υπηρεσιών» (βλ. *Π.Δ. Δαγτόγλου*, *Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο*, ενημέρωση 1998 στο πλαίσιο της δεύτερης αναθεωρημένης και συμπληρωμένης έκδοσης, εκδ. Α.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1998, αριθμ. 74, σελ. 7 και σημ. 28ε. όπου και περαιτέρω βιβλιογραφία).